

# השפעותיה של "כיפת ברזל" על הזירות הצבאית והמדינית: הצדקות מוסריות ליציאת ישראל למבצע צבאי נגד ארגוני טרור וגרילה

לירם שטנצלר־קובלנץ

לחिमתה של ישראל נגד ארגוני טרור וגרילה קושרת באופן הדוק בין הזירות הצבאית והמדינית; מאחר שישראל היא מדינה דמוקרטית שנתונה לאילוצים וריסונים משפטיים ומוסריים, יש חשיבות להצדקותיה בדבר יציאה למבצע צבאי כנגד אותם ארגונים – דבר אשר ישפיע בהמשך על הלגיטימציה או הדה־לגיטימציה הבינלאומית כלפיה. מאמר זה עוסק במערכת "כיפת ברזל" המיועדת לספק הגנה אקטיבית לאזרחי ישראל, והוא מנסה לענות על השאלה האם ניתן להצדיק מבחינה מוסרית את יציאת ישראל למבצע צבאי מקיף כנגד ארגון טרור כאשר מצויה בידיה מערכת זו? השאלה תידון תוך שימוש במערכת עקרונות מתחום המוסר (Jus ad Bellum), שהיא חלק מתורת הלחימה הצודקת (Just War Theory), ואשר מסייעת לשפוט מתי יציאה למלחמה מוצדקת מבחינה מוסרית.

**מילות מפתח:** תורת המלחמה הצודקת, מוסר, לחימה בעצמות נמוכה, "כיפת ברזל", לגיטימציה, דיפלומטיה, מלחמה צודקת, jus ad bellum

לירם שטנצלר־קובלנץ היא תלמידת דוקטורט בחוג למדע המדינה באוניברסיטת תל־אביב. לירם הייתה מלגאית פוקס ועמיתת מחקר באוניברסיטת ייל, ארצות הברית בין השנים 2011-2013. ברצוני להודות לפרופ' אסא כשר ולמר יפתח שפיר על הערותיהם המועילות לכתיבת מאמר זה.

## מבוא

מאז סיומה של מלחמת יום הכיפורים נאלצה מדינת ישראל להתמודד עם שינוי באופי הלחימה: מעבר ממלחמה קונבנציונלית בין צבאות סדירים של מדינה ללחימה שעיקרה הוא מול כוחות של ארגונים לא מדינתיים (ארגוני טרור וגרילה)<sup>1</sup> – "לחימה בעצימות נמוכה". מאפיין מרכזי של סוג לחימה זה הוא טשטוש ההבחנה בין העורף לחזית,<sup>2</sup> שכן ארגוני הטרור משגרים טילים ורקטות לעבר העורף הישראלי מלב האוכלוסייה האזרחית, דבר ההופך אותו לחזית.

חלק מהארגונים הלא מדינתיים הם סמי-צבאיים. לדוגמה, ארגון חמאס הקים בשנת 2007, לאחר השתלטותו על רצועת עזה, מסגרת צבאית מסודרת, הכוללת חטיבות, גדודים, פלוגות ומחלקות, וכן יחידות ייעודיות כגון "משמר חופים". המסגרת הצבאית גם כוללת אמצעי לחימה מתקדמים, כגון רקטות לטווחים שונים.<sup>3</sup> מאפייניו של חמאס, כארגון סמי-צבאי מסייעים לו לאיים באופן מתמיד על שיבוש שגרת חייהם של אזרחי ישראל.

מאפיין נוסף של לחימה בעצימות נמוכה הוא חוסר היכולת לדבר על הכנעה מוחלטת של האויב. זאת מאחר שמושגים פיזיים, כמו כיבוש שטח והשמדת דיוויזיות, המתקיימים בעת מלחמה קונבנציונלית, מתחלפים במערכת מושגים נזילה יותר, כמו הפחתה בעוצמת הטרור והשגת רמת ביטחון אישי סבירה. יעדי הלחימה כיום הם, במידה רבה יותר מבעבר, תודעתיים ומכוונים לפגוע בחוסן המוסרי והחברתי של הצד השני.<sup>4</sup>

הרצון לפגוע בחוסן המוסרי והחברתי של היריב מוצא ביטוי בדבריו של יובל בזק, לשעבר ראש מחלקת תורת לחימה במטה הכללי של צה"ל. לטענתו, צה"ל וחזבאללה היו בעלי אסטרטגיות סותרות במלחמת לבנון השנייה: בעוד שצה"ל פעל כדי להפגין את עליונותו האווירית על המערכים הצבאיים של חזבאללה בלבנון, הפעיל הארגון את מערך הרקטות שלו מתוך ריכוזי אוכלוסין לעבר העורף הישראלי, מבלי להתמודד באופן ישיר עם עוצמתה של ישראל. זאת, כדי להגביל את יכולת הפעולה של צה"ל באמצעות לחץ ציבורי ישראלי על הממשלה להפסיק את הלחימה כדי למנוע קורבנות ישראלים נוספים וגינוי מצד הקהילה הבין-לאומית.<sup>5</sup> ניתן "להשליך" את הטענה הזו של בזק גם על העימות בין ישראל לחמאס. חמאס מפעיל את מערך הרקטות שלו לעבר העורף הישראלי מתוך סביבה אזרחית בהנחה שצה"ל יתקשה לפעול נגדו ביעילות הנחוצה בשל חשש לפגיעה באזרחים חפים מפשע ובשל אילוצים הנובעים מאופייה הדמוקרטי-מוסרי של ישראל:<sup>6</sup> אם היא תבחר לפעול, עלול הדבר להעמיק את הדה-לגיטימציה שלה בקרב הקהילה הבין-לאומית, הרואה בה מי שנלחמת "מלחמה לא צודקת".<sup>7</sup>

אחת הבעיות המרכזיות עמן מתמודדת ישראל בהקשר זה נובעת מכך שעליה לפעול להגנה על ביטחון המדינה ואזרחיה על ידי סיכול והפחתת רמת הטרור, אך בד בבד לשאוף לקבלת לגיטימציה וגיבוי לפעולותיה בזירה הבין-לאומית (הכוללת ארגונים בין-לאומיים כמו האו"ם, האיחוד האירופי ומדינות שונות). דוח גולדסטון, שפורסם בעקבות מבצע "עופרת יצוקה" ברצועת עזה בשנת 2009, גרר אחריו גל של גינויים בין-לאומיים כלפי ישראל והביא את מקבלי ההחלטות להבין כי לגיטימציה לפעולה צבאית היא חלק בלתי נפרד מן המבצע עצמו.<sup>8</sup> חשיבות הלגיטימציה למדינת ישראל עלתה גם מדוח שפורסם על ידי מכון "ראות" ב־2010, בו נטען כי מלחמת לבנון השנייה ומבצע "עופרת יצוקה" חשפו ביתר שאת התפתחות של איום אסטרטגי על מדינת ישראל בדמות דה-לגיטימציה שלה בזירה המדינית-דיפלומטית (כמו חרם אקדמי בבריטניה, חרם בבלגיה על בנק שמנהל קשרים עם ישראל ועוד),<sup>9</sup> העלול להפוך לקיומי בתוך כמה שנים. דבר זה הופך את הזירה הצבאית למשנית. לדעת מחברי הדוח, יש לפתח תפיסת ביטחון חדשה של ניצחונות שלובים בכמה זירות (הצבאית, התקשורתית, העורף והמדינית-דיפלומטית), הקשורות זו לזו במגוון זיקות.<sup>10</sup>

הזירות הצבאית והמדינית קשורות בקשר הדוק: מאחר שישראל היא מדינה דמוקרטית, ומתוך כך נתונה לאילוצים וריסונים משפטיים ומוסריים, יש חשיבות להצדקות ליציאה למבצע צבאי, דבר שישפיע בהמשך על הלגיטימציה או הדה-לגיטימציה שלה.

מאמר זה עוסק במערכת ההגנה נגד רקטות וטילים "כיפת ברזל", המצויה בידו ישראל, ובהצדקות המוסריות<sup>11</sup> שהיא נותנת ליציאה עתידית למבצע צבאי מקיף<sup>12</sup> נגד הארגונים חמאס וחזבאללה.<sup>13</sup> המאמר בא לענות על השאלה האם ניתן להצדיק מבחינה מוסרית את יציאת ישראל למבצע כזה נגד ארגון טרור תוקפני כשהיא מצוידת ב"כיפת ברזל".<sup>14</sup> כן נועד המאמר להדגיש את חשיבות העמידה של מדינת ישראל בעקרונות המוסר טרם יציאה למבצע צבאי הכולל בחובו הפעלת כוח, כדי לקבל לגיטימציה וגיבוי בין-לאומי למהלך. הדיון יהיה נורמטיבי, ובמהלכו ייעשה שימוש במערכת עקרונות מתחום המוסר (Jus ad Bellum), שהיא חלק מ"תורת המלחמה הצודקת" (Just War Theory), המסייעת לשפוט מתי יציאה למלחמה מוצדקת מבחינה מוסרית.

המאמר לא יעסוק בשאלות הנוגעות לאופן הלחימה עצמו, אלא רק בשאלות הנוגעות להצדקת היציאה למלחמה. כן תעלה בו סוגיית המשפט הבין-לאומי, אף שתחום זה לא יהווה ציר מרכזי.

מערכת "כיפת ברזל" עמדה בלב מבצע "עמוד ענן" ברצועת עזה בשנת 2012, שנועד להגן על ביטחונם של אזרחי ישראל מפני העלייה במספר הרקטות ששוגרו מכיוון הרצועה. המבצע כלל תקיפות אוויריות על מאגרי הרקטות ארוכות הטווח

של חמאס, פגיעה בתשתיותיו וחסול בכיריו, שהבולט בהם היה מפקד הזרוע הצבאית של הארגון, אחמד ג'עברי. כן כלל המבצע, לראשונה, הגנה אקטיבית על אזרחי ישראל באמצעות "כיפת ברזל", לה יוחסו 84 אחוזי הצלחה ביירוט רקטות.<sup>15</sup> ישראל עשתה שימוש נקודתי במערכת "כיפת ברזל" עוד לפני מבצע "עמוד ענן", אך המבצע ביסס את מעמדה של מערכת טכנולוגית זו כאמצעי יעיל להתגונן גם מפני מתקפה מרוכזת של רקטות. יכולתה הטכנולוגית של המערכת היא בבחינת "אליה וקוץ בה", שכן לצד היכולת שהיא נותנת למדינת ישראל להגן על אזרחיה ביעילות רבה יותר ולמנוע הצלחות מצד ארגוני הטרור, היא עשויה להביא לסייגים מחמירים יותר מצד הקהילה הבין-לאומית על יציאה למבצע צבאי, שמצדם עלולים להגביל את חופש הפעולה של ישראל.

### מערכת "כיפת ברזל" – רקע

"כיפת ברזל" היא מערכת הגנה אקטיבית, שנועדה ליירוט ולהשמדה של טילים ורקטות בזמן מעופם ובטרם יגיעו ליעדם. היא נותנת מענה מבצעי לאיום של נשק תלול מסלול, המכוון לפגיעה במרכזי אוכלוסייה ישראלים. מערכת זו, החותרת להפחתת הפגיעה והנזק בעורף הישראלי, מתקיימת לצד רכיב ההתגוננות הסבילה (כמו שהייה של האזרחים במרחב מוגן) ולצד הפעילות הצבאית ההתקפית של צה"ל בחזית. "כיפת ברזל" פותחה על ידי חברת רפא"ל (כקבלן ראשי), חברת "אמפרסט" וחברת "אלתא",<sup>16</sup> במטרה לספק הגנה לאזרחי ישראל ולמתקנים אסטרטגיים בשטחה מפני ירי רקטות קצרות טווח – ארבעה עד שבעים ק"מ – בכל תנאי מזג אוויר ותוך התמודדות עם מספר רב של איומים במקביל. בהיותה מוכוונת מכ"ם, "כיפת ברזל" יכולה לזהות את מקום שיגור הטיל, את המסלול הבליסטי שלו ואת מקומה הצפוי של הנפילה. על פי נתונים אלה היא קובעת את הצורך ביירוט: אם מתברר כי מקום הנפילה הצפוי הוא אזור מיושב או קרוב למתקנים אסטרטגיים (שנקבע כי יש להגן עליהם), הרקטה מיורטת על ידי טיל מדגם טמי"ר.<sup>17</sup>

ההפעלה המבצעית הראשונה של "כיפת ברזל" הייתה כבר באפריל 2011, כאשר המערכת יירטה רקטות ששווגרו לעבר יישובי עוטף עזה, ולעבר ערים דרומיות דוגמת באר שבע ואשקלון. עד חודש אפריל 2012 ביצעה המערכת 93 יירוטים בפעולות שונות.<sup>18</sup> עם זאת, "עמוד ענן" היה המבצע המקיף הראשון בו השתמש צה"ל במערכת: ארבע סוללות "כיפת ברזל" נפרסו באופן חופף על פני רוב השטחים העירוניים בדרום שפלת החוף ובצפון הנגב, כדי לתת מענה לרקטות שישוגרו על ידי ארגוני הטרור מכיוון רצועת עזה. שלושה ימים לאחר תחילת המבצע נפרסה סוללה חמישית בגוש דן, כדי לתת מענה לרקטות שישוגרו לעבר תל אביב וסביבתה.

מבצע "עמוד ענן" הוכיח את חשיבותה של מערכת "כיפת ברזל" כמענה לרקטות ששוגרו על ידי ארגוני הטרור: אחוזי ההצלחה שלה הגיעו כאמור ל-84. מתוך 1,532 הרקטות ששוגרו לעבר ישראל ניסתה "כיפת ברזל" לירות 500 – רק אלו שנועדו לפגוע במקומות מיושבים או במתקנים אסטרטגיים.<sup>19</sup>

## "תורת המלחמה הצודקת" וההצדקות המוסריות של ישראל ליציאה למבצע צבאי

"תורת המלחמה הצודקת" היא תפיסה מוסרית, הכוללת מושגים, הבחנות וכללים ומגובשת כמערכת מוסכמת של עקרונות המהווים תשתית לדיונים המוסריים הרווחים בשאלות הנוגעות למציאות המוסרית של מלחמה. התורה מחולקת לשני חלקים מרכזיים: הצדק שביציאה למלחמה (Jus ad bellum) – הסיבות שהביאו את המדינאים להחליט על יציאה למלחמה – והצדק שבאופן הלחימה (Jus in bello) – האמצעים ששימשו את המדינות בעת הלחימה. חלק שלישי פותח בשלב מאוחר יותר וקרוי "לאחר המלחמה" (Post bellum). הוא כולל את החובות והזכויות שיש למדינה כלפי מדינה שנייה לאחר המלחמה ובמהלך החתירה לשלום.<sup>20</sup>

מדינה דמוקרטית כמו ישראל, השואפת להילחם באופן מוסרי, צריכה לפעול באופן התואם את מערכת העקרונות של תורה זו. כאשר בוחנים את אפשרויותיה בבואה להגיב בעתיד על התקפות חמושות מכיוון חמאס או חזבאללה נגד אזרחיה, ראוי להתמקד ב־Jus ad Bellum – אותו חלק העוסק בהצדקה המוסרית ליציאה למלחמה. חלק זה כולל מערכת עקרונות בת שישה סעיפים:

1. **עקרון הסיבה המוצדקת** (just cause) – על מדינה להוכיח שיש לה סיבה מוצדקת בגינה היא יוצאת למלחמה.
2. **עקרון הרשות המוסמכת** (legitimate authority) – הסמכות החוקית להכריז על מלחמה נתונה בידי אישיות או גוף המוסמכים לכך על ידי המדינה.
3. **עקרון סיכויי ההצלחה** (reasonable hope of success) – מדינה יכולה להפעיל כוח ולצאת למלחמה רק בתנאי שיש סיכוי מתקבל על הדעת להצליח בה.
4. **עקרון המוצא האחרון** (last resort) – מדינה יכולה לצאת למלחמה רק כמוצא אחרון ובתנאי שנוסו חלופות אחרות.
5. **עקרון הכוונות הראויות** (right intention) – מדינה יכולה לצאת למלחמה רק בתנאי שכוונותיה "טהורות" (למשל, לא למטרות נקמה) וכשכוונתה היא לקדם את הטוב ולמנוע את הרע.
6. **עקרון המידתיות** (proportionality) – מדינה צריכה להוכיח כי התועלת שתביא המלחמה לצד אחד, תצדיק את הנזק שהיא תגרום לצד השני.<sup>21</sup>

מדינה צריכה לעמוד בכל ששת הקריטריונים הללו כדי להצדיק מוסרית את יציאתה למלחמה.

ירי רקטות וטילים לעבר העורף הישראלי מצד ארגוני טרור ברצועת עזה ובלבנון מהווה מתקפה על אזרחים חפים מפשע, ובעקבותיו מוטל על הממשלה לבחון את הצעדים המתבקשים כדי להגן באופן מידי על ביטחונם. המדובר בבחינת העקרונות המוסריים – אותם יהיה קשה יותר לממשלת ישראל להצדיק טרם יציאה למבצע צבאי בשל היותה מצוידת במערכת המסוגלת להעניק הגנה משמעותית לאזרחיה – ובבחינת העקרונות שבהם לא צפוי, קרוב לוודאי, שינוי, מאחר שהם לא קשורים לשאלת יכולת ההגנה המיידית.

### עקרון הרשות המוסמכת

בהיותה של ישראל מדינה דמוקרטית, ההחלטה על יציאה למבצע תתקבל בדרך כלל על ידי שרי הקבינט הביטחוני-מדיני – הפורום המוסמך לקבל החלטות גם ללא כינוסה של מליאת הממשלה. ההכרזה על מבצע כזה תיעשה בדרך כלל על ידי ראש הממשלה או שר הביטחון, או על ידי שניהם.<sup>22</sup>

### עקרון סיכויי ההצלחה

כזכור, טרם היציאה למלחמת לבנון השנייה נקבעו לה יעדים שאפתניים מדי מבלי שהתנהל דיון מסודר בנושא. יש להניח שבעקבות הסקת מסקנות מהכישלונות במלחמה זו, ייערכו בעתיד, לפני יציאה למבצע צבאי, התייעצויות רבות של הדרג המדיני עם הדרג הביטחוני במטרה לקבוע את יעדי המבצע. בדרך כלל יהיה מדובר ביעדים מוגבלים שמקבלי ההחלטות יאמינו שצה"ל יכול להשיג, ושמטרתם תהיה סילוק האיום המידי הנשקף באותה עת לאזרחי ישראל והגברת כושר ההרתעה, וזאת על ידי פגיעה בתשתיות ובמאגרי התחמושת של ארגוני הטרור.<sup>23</sup>

### עקרון הכוונות הראויות

על ישראל, כמדינה דמוקרטית מוסרית, לצאת למבצע צבאי כשמטרתה היא סיכול פעולות התקפיות נגדה – כאלו המתרחשות בהווה או העלולות להתרחש בעתיד. בחינת מבצע "עמוד ענן" מעלה כי מטרותיו היו חізוק ההרתעה של צה"ל; פגיעה קשה במערך הרקטות של חמאס; פגיעה קשה בחמאס ובארגוני הטרור; וצמצום הפגיעה בעורף הישראלי.<sup>24</sup> דהיינו, המבצע יועד להגנה עכשווית ועתידית על אזרחי ישראל.

בניגוד לשלושה עקרונות אלה, שבהם ניתן להניח שלא צפוי לחול שינוי, יש שלושה עקרונות אחרים, שאותם עלולה הקהילה הבין-לאומית לבחון באופן נוקשה מבעבר, וזאת נוכח ההסתייעות האפשרית של ישראל במערכת "כיפת ברזל" כדי להגן טוב יותר על אזרחיה.

### עקרון הסיבה המוצדקת

על מדינה מוטלת **חובה מוסרית** להגן על שלמותה הטריטוריאלית וריבונותה המדינית, וכן על חיי הפרט בה וחירותו.<sup>25</sup> תרחיש של מתקפת רקטות, שעלולה להעמיד בסכנה של ממש את אזרחי ישראל, יחייב את הממשלה לעשות כל שביכולתה כדי להגן על אזרחיה. חשיבותו ומרכזיותו של אקט ההגנה העצמית מובאות גם בדין הבין-לאומי (הנשען על מסורת "המלחמה הצודקת"), המהווה כלי שמטרתו להגביל את האלימות בזירה הבין-לאומית.<sup>26</sup> מגילת האו"ם קובעת בסעיף 2(4) כי חל איסור על שימוש בכוח או על איום לשימוש בכוח מצד מדינה כלפי מדינה אחרת, או כלפי שלמותה הטריטוריאלית או עצמאותה המדינית. עם זאת, יש לכך חריגים, והבולט שבהם הוא סעיף 51 במגילה,<sup>27</sup> המאפשר למדינה להשתמש בכוח לשם **הגנה עצמית**, כתגובה להתקפה חמושה עליה.

כאשר מדינת ישראל יוצאת לפעולה צבאית נגד ארגוני הטרור שהתקיפו אותה, כפי שעשתה במבצע "עמוד ענן", הצדקתה לכך היא הזכות להגנה עצמית. כך אמנם קבע רשמית משרד החוץ של ישראל, כשהודיע על חובת המדינה להגן על אזרחיה ולהסיר את האיום האסטרטגי שהיו נתונים לו.<sup>28</sup> זכות זו להגנה עצמית עלתה גם מדברי שגריר ישראל לאו"ם, רון פרושאור, לאחר תחילת המבצע: "בחודשים האחרונים התרעתי אין ספור פעמים על אפשרות להסלמה בדרום, אם ימשיכו אזרחי ישראל להיות לקורבנות התקפות הטרור של חמאס. מועצת הביטחון בחרה לשתוק ולא עשתה דבר [...] לישראל הזכות והחובה להגן על אזרחיה. לא נשחק ברולטה רוסית עם חיי אזרחנו [...]"<sup>29</sup> חלק נכבד וחשוב בקהילה הבין-לאומית, בכללו ארצות הברית והאיחוד האירופי, תמך בזכותה זו של ישראל: נשיא ארצות-הברית, ברק אובמה, קבע כי לישראל זכות להגנה עצמית בשל ירי הרקטות המתמשך, והאיחוד האירופי הצהיר ש"אין שום הצדקה לירי המכוון על אזרחים חפים מפשע. לישראל יש הזכות להגן על אוכלוסייתה מפני התקפות כאלו [...]"<sup>30</sup> גם לפעולות הגנה עצמית יש סייגים. בעניין זה יש להבחין בין פעולת הגנה עצמית מוסרית ובין פעולה שאינה מוסרית. מוסריות הפעולה נבחנת על ידי שאלות, כמו האם תגובת המדינה להתקפה עליה אכן הייתה נחוצה? והאם היא נעשתה באופן מידתי?<sup>31</sup> שאלות אלו מובילות לשני העקרונות הבאים: עקרון המוצא האחרון ועקרון המידתיות.

### עקרון המוצא האחרון

טרם ההחלטה על יציאה למבצע צבאי, מוטלת על ממשלת ישראל חובה מוסרית לשקול אם עשתה כל שביכולתה כדי להגן על תושביה באופן מלא, בדרך שתביא למימוש זכותה להגנה עצמית מחד גיסא אך תמנע שימוש בכוח צבאי מאידך

גיסא. אם התשובה על כך תהיה חיובית, יהיה קל יותר לישראל להצדיק מוסרית את יציאתה למבצע צבאי.

מהן האפשרויות העומדות בפני ממשלת ישראל להפסקת הירי לעברה? **האפשרות הראשונה** היא הפעלה של מערכת "כיפת ברזל", כדי שזו תיירט את הטילים המופנים לעבר ישראל, ובמקביל – נקיטת אמצעים לא צבאיים, הווה אומר, סנקציות מדיניות כלפי התוקף, כגון הגבלת אזור דיג, סגירת מעברים שדרכם מייבאים סחורות לאזור נתון (דוגמה לכך הן הסנקציות שהוטלו על הפלסטינים בעקבות שיגור רקטות לעבר ישראל במאס 2013),<sup>32</sup> או צעדים מדיניים דיפלומטיים, שהבולט בהם הוא פנייה למועצת הביטחון של האו"ם כדי שתגנה את פעולות ארגוני הטרור ותקרא להפסקה מיידית של שיגור הרקטות לעבר ישראל (דוגמה לכך היא פניית שגריר ישראל לאו"ם בבקשה לגנות את ירי הרקטות כלפי שדרות באפריל 2013).<sup>33</sup>

ניתן להניח כי דרך זו של נקיטת צעדים מדיניים-דיפלומטיים, לצד צעדים הגנתיים והימנעות משימוש בצעדים התקפיים, אינה ריאלית בשל כמה סיבות מרכזיות:

1. מערכת הגנה אקטיבית כמו "כיפת ברזל" אינה יכולה להעניק הגנה הרמטית לתושבי ישראל, וזאת בשל חוסר היתכנות טכנית בשני מישורים: האחד, המערכת אינה יכולה ליירט טילים מתחת לטווח של ארבעה ק"מ, דבר שפירושו הוא שמרבית יישובי עוטף עזה (במקרה של ירי טילים מצד חמאס), וכן יישובים רבים לאורך גבול הצפון (במקרה של ירי טילים מצד חזבאללה), אינם יכולים לזכות בהגנה של "כיפת ברזל". השני, למערכת יש אחוז לא מבוטל של כישלונות ביירוט הטילים המכוונים לעבר ישראל (דוגמה לכך היא חוסר ההצלחה של המערכת ליירט רקטות "גראד" שנורו לעבר אזור מגורים באילת באפריל 2013).<sup>34</sup> בנוסף לכך, ולמרות קיומה של המערכת, האזרחים מחויבים עדיין לשהות במרחבים מוגנים בזמן אזהרה, ולעיתים הם אף עלולים להיפגע במצב זה. (אחת הדוגמאות לכך היא פציעתו באופן בינוני של תושב המועצה האזורית שער הנגב, אשר שהה במרחב מוגן בזמן יירוט המוצלח של רקטה שנורתה מכיוון רצועת עזה).<sup>35</sup> המערכת גם אינה יכולה למנוע לחלוטין את תופעות הלוואי המתרחשות עקב ירי הטילים, כמו: טראומה ונזק נפשי בקרב אזרחים; נזקים גופניים לאזרחים בשל פגיעה מצד חלקי הטיל המיירט; נזקים כלכליים בסך מיליוני שקלים שסופגת מדינת ישראל<sup>36</sup> בשל השבתת בתי ספר, אובדן ימי עבודה של ההורים, סגירת מקומות בילוי, גיוס אנשי מילואים, נזק לבתים פרטיים, לבתי עסק, לתשתיות, לחממות ולגידולים המצויים ב"שטחים פתוחים". גם לא ניתן להשתמש ב"כיפת ברזל" לאורך זמן רב מדי בשל עלות הטילים המיירטים, המשוערת בכארבעים-חמישים אלף דולר לטיל;<sup>37</sup> כמו כן,

- קיים חשש שארגון הטרור ילמד ויפנים את חולשות המערכת; וכן חשש מביצוע טוב פחות שלה, אשר יפחית את כושר ההרתעה של ישראל.<sup>38</sup>
2. לא ניתן לסכל את איום הרקטות רק על ידי פעולה הגנתית. ההתקפה והסיכול המבצעי משלימים את המענה לירי כלפי אזרחי ישראל.<sup>39</sup>
3. כושר ההרתעה של ישראל כלפי ארגוני הטרור עלול להישחק. אם לא תהיה תגובה צבאית, עשויים ארגוני הטרור להרגיש שביכולתם להמשיך את שיגור הרקטות לעבר ישראל, כדי לגרום לשיבוש שגרת החיים של אזרחי המדינה.
4. הממשלה עלולה לאבד את הלגיטימיות שלה בקרב אזרחי ישראל, לאחר שיחוש לא מוגנים בשל אוזלת ידה אל מול ארגון הטרור התוקפני. אובדן לגיטימציה עלול להפיל את הממשלה, ועל כן יש להניח כי היא תעשה כל שביכולתה כדי להימנע מכך.
5. צעדים דיפלומטיים, כמו פנייה למועצת הביטחון של האו"ם, לא יניבו לרוב תוצאות אופרטיביות שיסייעו להפסקת הירי. דבר זה בולט כאשר בוחנים את מספר החלטות הגינוי לישראל בנושא הפלסטיני במהלך השנים, לעומת המספר האפסי של החלטות גינוי לפלסטינים.<sup>40</sup> דוגמה נוספת הם דבריו של שגריר ישראל לאו"ם, רון פרושאור, בדבר אוזלת ידה של מועצת הביטחון אל מול ירי הטילים מצד חמאס.<sup>41</sup>

**האפשרות השנייה** העומדת לרשות הממשלה היא שימוש בכוח צבאי, ובלשון אחרת – פעולה צבאית נגד משגרי הרקטות. גם כאן ניתן להבדיל בין שני סוגי פעולה: האחת, פעולה נקודתית כתגובה לפעולות תוקפנות של ארגוני הטרור, כגון תקיפה אווירית של חוליות מחבלים ושל יעדים שונים, כולל תשתיות טרור, מנהרות הברחה ואתרים לייצור אמצעי לחימה.<sup>42</sup> השנייה, פעולה נרחבת, דהיינו יציאה למבצע צבאי מקיף.

- פעילות צבאית נקודתית לסיכול הירי עלולה לגרום לשתי בעיות מרכזיות:
  1. מערך הרקטות של חמאס וחזבאללה עלול להיות גדול ביותר, ולכן פעילות נקודתית לא תאפשר פגיעה של ממש בכושר הירי של שני ארגונים אלה ולא תוביל לסיכולו לטווח זמן ארוך. על פי הערכות צה"ל, חזבאללה לבדו מחזיק ביותר מארבעים אלף רקטות.<sup>43</sup>
  2. חמאס וחזבאללה עלולים שלא להירתע מפעילות צה"ל נגדם. פעילות צבאית נקודתית בלבד מצדה של ישראל עלולה ליצור הרתעה מוגבלת, שתביא להמשך ירי הרקטות לעבר ישראל ולשחיקת ההרתעה הישראלית.

ערב היציאה למבצע "עמוד ענן" הקפידה ישראל לטעון, כי חרף סבבי ההסלמה שקדמו למבצע (באפריל ובאוגוסט 2012 ובאוקטובר 2012) היא עשתה כל

שביכולתה כדי להגיב באיפוק על הירי לעברה:<sup>44</sup> על ידי הפעלה של מערכת "כיפת ברזל", שנועדה למזער את הנזק לרכוש ולנפש הנגרם לתושבי ישראל, וכן על ידי פעולות נקודתיות ברצועת עזה – למשל, על ידי תקיפה מהאוויר, באוקטובר 2012, של חוליית מחבלים שעסקה בהכנות אחרונות לירי רקטות לעברה של ישראל.<sup>45</sup> רק כשברור היה למקבלי ההחלטות שהירי מתגבר והסכנה הנשקפת לאזרחי ישראל לא קטנה, היא הייתה חייבת לפנות למבצע צבאי.

תקיפה עתידית של ישראל על ידי רקטות כשהיא מצוידת במערכת "כיפת ברזל" תדגיש ביתר שאת את חשיבות עקרון "המוצא האחרון". יכולת ישראל להגן על אזרחיה ולמזער את הנזק הנגרם להם תביא לכך שהקהילה הבין-לאומית תצפה ממנה לנהוג במשנה זהירות מבעבר, בבואה לבחון את החלופה של יציאה למבצע צבאי. הציפייה מישראל תהיה שהיא תקדיש זמן רב יותר לבחינת חלופות אחרות בנוסף ל"כיפת ברזל", שיסייעו להגן על אזרחיה. עם זאת, עקב החולשות של החלופות האחרות שנמנו לעיל, ניתן יהיה אז להצדיק מוסרית יציאה לפעולה צבאית.

### עקרון המידתיות

הקהילה הבין-לאומית תבקש מישראל, טרם החלטה עתידית שלה לצאת למבצע צבאי נגד ארגוני הטרור, להוכיח כי מטרת הפעולה ותוצאותיה, החיוביות כשלעצמן – שמירה על שלומם, חייהם ורכושם של אזרחי מדינת ישראל – יצדיקו מבחינה מוסרית את הנזק הגופני (פציעה ואף מוות) ואת הנזק לרכוש הצפויים לאזרחים פלסטינים או לבנונים. השימוש שעושה ישראל ב"כיפת ברזל" מחדד עיקרון זה: גם לפני הפעלת המערכת בלטה האסימטריה בין מדינת ישראל לבין חמאס, בעיקר ברמת היכולת הצבאית שלה והנזק העלול להיגרם כתוצאה מכך לאזרחים חפים מפשע בצד הפלסטיני. אסימטריה זו גדלה כעת עוד יותר: מלבד יכולתם של מרבית אזרחי ישראל<sup>46</sup> להתמגן מבחינה פסיבית (שהייה במרחב המוגן), וזאת בניגוד לאזרחים הפלסטינים, יש כעת לישראל גם יכולת להגן על אזרחיה באופן אקטיבי (אם כי לא הרמתי).

העובדה שחמאס בוחר בכוונה תחילה לפעול מתוך מרכזי אוכלוסייה אזרחית כדי לדחוק את ישראל לפינה ולגרום לה לתקוף אזרחים חפים מפשע, אין בה כדי לגרוע מהטיעון המוסרי בדבר הצורך של ישראל להצדיק את הנזק שהיא תגרום לאותם אזרחים פלסטינים. פעולה צבאית של ישראל נגד ארגון טרור, כאשר במקביל מופעלת מערכת "כיפת ברזל", עשויה להוביל לטענות כי לישראל יכולת טובה מבעבר להגן על אזרחיה ועל רכושם, בעוד שפעולה צבאית שלה עלולה לגרום למוות וסבל בצד הפלסטיני נוכח העובדה שלפלסטינים אין יכולת להגן על עצמם (ולחמאס גם אין רצון להגן עליהם). על כן, כל פעולה צבאית עתידית

של ישראל נגד ארגוני הטרור ברצועת עזה תביא לכך שהאזרחים הפלסטינים שם יצטיירו כ"אנדרדוג" יותר מכפי שהצטיירו עד כה.

לחימה של ישראל עם הפלסטינים תגרום לנזקים ולאבידות רבות לצד הפלסטיני, בהשוואה לנזקים בהיקף מצומצם יותר ולאבדות מעטות יותר בצד הישראלי – כפי שמתרחש במהלך עימותים אסימטריים בין צד חזק לצד חלש. מצב זה עלול לגרום לקהילה הבין-לאומית לפקפק בשיקולים המוסריים של ישראל, ובכך להחליש את הלגיטימציה לפעולה צבאית שלה. אסימטריה זו בולטת, למשל, בנתונים על מספר ההרוגים והפצועים בעת מבצע "עמוד ענן": בצד הישראלי נהרגו שישה אזרחים ונפצעו 269 (נתון הכולל גם נפגעי חרדה);<sup>47</sup> לעומת זאת, בצד הפלסטיני נהרגו 167 פלסטינים (מהם 87 לא היו לוחמים, 69 היו לוחמים, והיתר לא ברור אם היו מעורבים בלחימה או לא), ונפצעו 1,200.<sup>48</sup>

בסיכומו של דבר, למרות היכולת הטובה יותר של ישראל להגן על אזרחיה, אין בידיה היכולת להבטיח את שלומם ללא מענה התקפי; למרות אפשרויות המיגון הפסיבי ולמרות מערכת ההגנה האקטיבית "כיפת ברזל", אמצעים אלה אינם יכולים לספק ביטחון מידי מלא לאזרחי ישראל.<sup>49</sup> על כן ניתן לומר כי יש בידי ישראל הצדקה מוסרית ליציאה למבצע צבאי, גם אם זה עלול לסכן את אזרחי הצד השני.

## סיכום ומבט לעתיד

לדברי ראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו, "דה-לגיטימציה של ישראל היא אחד מהכשלים המוסריים הגדולים של זמננו".<sup>50</sup> הדה-לגיטימציה נובעת משלילה בין-לאומית של פעולות ישראל בכמה זירות, ולא רק בזירה הצבאית, אך המקום המרכזי שתופס המרכיב הביטחוני במדינת ישראל הופך זירה זו לעיקרית.

פרמטרים מרכזיים הקשורים באופן הדוק לזירה הצבאית הם מוסר ולגיטימציה. דבר זה ידוע גם לארגוני הטרור, והם מנסים לפגוע בחוסן המוסרי של מדינת ישראל. ישראל, הרגישה לאובדן חיי אזרחיה, נאלצת לעיתים, באמצעות פעולות צה"ל, לפגוע באזרחי הצד השני החפים מפשע, וזאת כדי להגן על אזרחיה שלה. פגיעה כזאת תגרום אחריה אי-מתן לגיטימציה בין-לאומית לפעולות צה"ל ודה-לגיטימציה של מדינת ישראל.

אם מדינת ישראל שואפת, במקביל לשאיפתה להצליח בזירה הצבאית,<sup>51</sup> להצליח גם בזירה ההסברתית והמדינית-דיפלומטית, קרי לקבל לגיטימציה וגיבוי לפעולותיה מצד הקהילה הבין-לאומית, עליה לשמור כל העת על איזון בין תפקידה החשוב ביותר – הגנה על שלומם וביטחונם של אזרחיה – לבין שמירה על צביונה המוסרי. צביון זה מתבטא, בין השאר, בפעולה על פי מערכת העקרונות של "תורת המלחמה הצודקת" בכל הנוגע ליציאה למבצע צבאי ולמהלכים הננקטים במהלכו. לדידו של מייקל וולצר, פרופסור לפילוסופיה של המוסר, לא רק שמדינאים וחיללים

מודעים לפן המוסרי של המלחמה, אלא שרובם רוצים לפעול ולהיראות כמי שפועלים במהלכה בדרך מוסרית.<sup>52</sup>

מאמר זה ביקש לבחון את מידת עמידתה העתידית של ישראל בעקרונות המוסריים, הבאים להצדיק יציאה למבצע צבאי, מתוך הנחה שהקהילה הבין-לאומית עלולה, עקב הימצאותה של "כיפת ברזל" בידי ישראל, למנוע ממנה את הלגיטימציה למבצע כזה. עולה מכך, כי כאשר לא היה בידי ישראל כלי הגנתי ממשי היכול להגן על אזורים נרחבים, נחיצות הפעולה הצבאית הייתה ברורה יותר והותירה בידה מרחב פעולה מוסרי גדול יותר. כעת, כאשר ישראל יכולה לספוג ירי מסיבי יותר עם נזק קטן הרבה יותר מבעבר לרכוש ולנפש, יהיה עליה להוכיח לקהילה הבין-לאומית שלושה דברים מרכזיים לפני יציאתה למבצע צבאי:

1. שהסיבה שבעטיה יצאה למבצע היא מוצדקת.
2. שלפני הבחירה באופציה הצבאית היא בחנה היטב דרכי פעולה נוספות שלא כרוכות בהפעלת כוח.
3. שהתועלת של המבצע, מבחינת אזרחי ישראל, מצדיקה את הנזק העשוי להיגרם לצד השני.

מהדיון בסוגיות אלו עולה, כי למרות הימצאותה של מערכת "כיפת ברזל" בידי ישראל, **יש הצדקה מוסרית** ליציאתה למבצע צבאי נגד ארגון טרור המשגר לעברה רקטות, וזאת בשל שתי סיבות עיקריות:

1. לא ניתן להשיג את הפסקת הירי ללא שימוש באמצעי סיכול והתקפה.
2. "כיפת ברזל" אינה "נוסחת קסם": היא לא מאפשרת הגנה הרמטית על העורף הישראלי ולא יכולה למנוע את תופעות הלוואי המתרחשות עקב ירי הטילים.

יש לסייג ולומר כי ההצדקה המוסרית של מדינת ישראל ליציאה למבצע צבאי, אין בה כדי להצדיק את אופן הלחימה מבחינתו של צה"ל. יש להניח, כי העובדה שיששראל הסתפקה בתמרון אווירי ונמנעה מתמרון קרקעי במבצע "עמוד ענן"<sup>53</sup> היא שהביאה לסיומו עם גיבוי (יחסי) של הקהילה הבין-לאומית כלפיה: מנהיגים רבים, ובראשם נשיא ארצות הברית, תמכו בזכותה של ישראל להגנה עצמית – תמיכה שהתבררה גם בסקר שערכה רשת הטלוויזיה האמריקאית CNN. הסקר הראה כי 57 אחוזים מהנסקרים בארצות הברית חשבו שפעולה צבאית ברצועת עזה הייתה מוצדקת, בהשוואה ל-24 אחוזים שהתנגדו לה.<sup>54</sup>

את ההחלטה להימנע מתמרון קרקעי ניתן לזקוף בעיקר לזכותה של "כיפת ברזל", אשר סייעה להגן באופן יעיל מבעבר על העורף הישראלי, ובכך עזרה להפחית את הלחץ הציבורי על הממשלה. דבר זה נתן מצדו יותר זמן לממשלה לקבלת החלטות.<sup>55</sup>

מכלל הנאמר לעיל עולה כי הבעיה העיקרית של ישראל כעת עלולה להיות דווקא סוג הפעולות שיינקטו על ידיה במהלך הלחימה. אלו נוגעות למערכת השנייה של עקרונות "תורת הלחימה הצודקת" – אופן הלחימה (Jus in bello): מעתה יהיה על ישראל להיזהר הרבה יותר במידת הכוח שהיא מפעילה ובאורכו של המבצע הצבאי, כדי לא לגרום לנזק רב מדי לצד השני. נזק כזה עלול להגדיל את חוסר האיזון בין שני הצדדים, וכך להביא לחוסר לגיטימציה לפעולותיה של ישראל מצד הקהילה הבין-לאומית.

דרך הפעולה שנבחרה במהלך מבצע "עמוד ענן" מהווה את התרחיש שאותו ניתן, קרוב לוודאי, לצפות גם בעתיד, בעת מבצע צבאי של ישראל נגד ארגוני הטרור, דהיינו: מתקפה אווירית, ולאחריה כניסה למשא ומתן בתיווכה של מדינה שלישית, וזאת כדי להימנע מתמרון קרקעי. בצורה כזאת תוכל ישראל להשיג את מטרות המבצע, וכן לשמר את הלגיטימציה הבין-לאומית כלפיה. תרחיש כזה יכול להוות פתיחה לדיון עתידי בשאלת הצדקתם המוסרית של מהלכי ישראל במהלך לחימה, כשלוש עומדת מערכת הגנה בדמות "כיפת ברזל".

## הערות

- 1 גיורא איילנד, "השתנות טבע המלחמות – שישה אתגרים חדשים", **עדכן אסטרטגי**, כרך 1, גיליון 10 (יוני 2007), עמ' 13.
- 2 ברוך נבו, יעל שור, **מוסר, אתיקה ומשפט בלחימה**, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים, 2003, עמ' 14.
- 3 שירות הביטחון הכללי, **סקירת החמאס – התעצמות ובניית הכוח**, אתר שירות הביטחון הכללי, דצמבר 2008, <http://www.shabak.gov.il/publications/study/pages/gaza-hamas-terror-report.aspx>
- 4 נבו ושור, **מוסר, אתיקה ומשפט בלחימה**, 2003, עמ' 15.
- 5 יובל בזק, "המענה לצורך בלגיטימציה בין-לאומית – שיפור כוח המחץ של צה"ל", **צבא ואסטרטגיה**, כרך 3, גיליון 2 (נובמבר 2011), עמ' 3–4.
- 6 ראו דבריו של אזרח פלסטיני לאחר מבצע "עופרת יצוקה": "אזרחים פלסטינים ברצועת עזה ל'קורירה דלה סרה': החמאס רצו שהישראלים יירו על הבתים שלנו", **הארץ**, 22 בינואר 2009, <http://www.haaretz.co.il/news/politics/1.1242826>.
- 7 ראו דבריה של מתורגמנית האו"ם בדבר המספר הרב של הצעות גינוי לישראל באו"ם: <http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/522/689.html>.
- 8 "סקירה: שולחן עגול 'בין עופרת יצוקה לעמוד ענן' – מבט ראשוני על יישומו של המשפט הבין-לאומי", אתר כתב העת **משפט ועסקים**, בית ספר רדזינר למשפטים, המרכז הבינתחומי, הרצליה, 6 במארס 2013, [http://idclawreview.wordpress.com/2013/03/06/cast\\_lead\\_cloud\\_pillar\\_2013/](http://idclawreview.wordpress.com/2013/03/06/cast_lead_cloud_pillar_2013/).
- 9 לדברי הדוח, דה-לגיטימציה של מדינת ישראל היא שלילת הלגיטימציה שלה להתקיים כמדינה יהודית ושל הזכות היהודית להגדרה עצמית. כמו כן קובע הדוח כי לשחיקה במעמד ישראל בעולם יש השלכות אסטרטגיות, שאחת מהן היא צמצום מרחב התמרון הישראלי בהפעלת הכוח הצבאי.
- 10 מכון ראות, **אתגר הדה-לגיטימציה של ישראל. יצירת חומת אש מדינית – מסגרת**

- תפיסתית בזירה המדינית-דיפלומטית של הביטחון הלאומי, 30 בינואר 2010, עמ' 14-15, 42, 45.
- 11 שאלה זו תלויה גם ברמת הציות של המדינה למשפט הבין-לאומי, אך מאמר זה מדגיש את שאלת המוסר.
- 12 מאמר זה עושה שימוש בטרמינולוגיה "מבצע צבאי מקיף" כדי לערוך הבחנה בינו לבין פעילות צבאית נקודתית.
- 13 המאמר עוסק רק באפשרות של ירי טילים על ידי חמאס והארגונים האחרים ברצועת עזה, וכן ועל ידי חזבאללה בלבנון, מאחר ש"כיפת ברזל" מיועדת להתמודד עם חלקם הנכבד של טילים אלה.
- 14 המאמר אינו מתיימר לטעון שמערכת הגנה נועדה להחליף את היכולת ההתקפית בעת לחימה, משום שהצלחה במבצע נתון מגיעה מחיבור בין המרכיב ההגנתי למרכיב ההתקפי. עם זאת, יש חשיבות לאופן בו תבחן הקהילה הבין-לאומית את הצדקותיה המוסריות של ישראל ליציאה למבצע.
- 15 יש מומחים הטוענים שאחוזי ההצלחה של המערכת היו נמוכים בהרבה מ-84%. ראו: ראובן פדהצור, "כמה רקטות באמת יירטה כיפת ברזל", **הארץ**, 9 במרץ 2013, <http://www.haaretz.co.il/opinions/1.1954176>. מאמר זה מתבסס על הנתונים הרשמיים שהציג צה"ל. ראו: "סיכום מבצע 'עמוד ענן': כל ההתרחשויות, שעה אחר שעה", אתר צה"ל, 20 בנובמבר 2012, <http://www.idf.il/1133-17568-he/Dover.aspx>.
- 16 דובר צה"ל, "השתנות פני המערכה: אתגר נשק תלול המסלול ומערך ההגנה האקטיבית של מדינת ישראל", ענף מחקר אסטרטגי ויזמות דובר צה"ל, ינואר 2011, עמ' 5, 27, 45, Rafael, *Iron Dome, Defense System Against Short Range Artillery Rockets*, [http://www.rafael.co.il/marketing/SIP\\_STORAGE/FILES/6/946.pdf](http://www.rafael.co.il/marketing/SIP_STORAGE/FILES/6/946.pdf).
- 17 יפתח ש' שפיר, "לקחים מהפעלת 'כיפת ברזל'", **צבא ואסטרטגיה**, כרך 5, גיליון 1 (אפריל 2013), עמ' 68.
- 18 ראיון המחברת עם גורם במשרד הביטחון, 16 בינואר 2013; יוסי ניסן, "'עמוד ענן' – המספרים: זה היקף הנזק שצה"ל גרם לחמאס", **גלובס**, 22 בנובמבר 2012. <http://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1000800368>.
- 19 אסא כשר, "מבצע 'עופרת יצוקה' ותורת המלחמה הצודקת", **תכלת**, אביב תשס"ט 2009, <http://www.tchelet.org.il/article.php?id=437>; מיכאל וולצר, **מלחמות צודקות ולא צודקות**, עם עובד – ספריית אופקים, 1984, עמ' 31; Cecile Fabre, "Cosmopolitanism, Just War Theory and Legitimate Authority", *International Affairs*, Volume 84, issue 5, 2008, p. 963.
- 20 Carl Ceulemans, "The Moral Equality of Combatants", *Parameters*, Winter 2007-8, Vol. 37, p. 99, <http://www.carlisle.army.mil/USAWC/parameters/Articles/07winter/ceuleman.pdf>.
- 21 ההכרזה על מבצע "עמוד ענן" נעשתה על ידי שר הביטחון וראש הממשלה. ראו: עומר דוסטרי, "מבצע עמוד ענן – ללמוד מטעויות העבר", **News1**, 28 במרץ 2013, <http://www.news1.co.il/Archive/003-D-78451-00.html>.
- 22 ראו דבריו של אהוד ברק, שר הביטחון לשעבר, על מטרות מבצע "עמוד ענן": <http://www.kikarhashabat.co.il/D7%A6%D7%A4%D7%95-%D7%A0%D7%AA%D7%A0%D7%99%D7%94%D7%95-%D7%9E%D7%A6%D7%99%D7%92-%D7%90%D7%AA-%D7%9E%D7%98%D7%A8%D7%95%D7%AA-%D7%94%D7%9E%D7%91%D7%A6%D7%A2.html>.
- 23 ראו דבריו של אהוד ברק במסיבת עיתונאים בה הוכרז על חיסול אחמד ג'עברי, 14 באוקטובר 2012.

- 25 וולצר, **מלחמות צודקות ולא צודקות**, עמ' 69.  
[http://ehudbarakhaatzmaut.blogspot.com/2012/11/blog-post\\_5508.html](http://ehudbarakhaatzmaut.blogspot.com/2012/11/blog-post_5508.html).
- 26 ארנה בן נפתלי ויובל שני, **המשפט הבינלאומי בין מלחמה ושלום**, הוצאת רמות, אוניברסיטת תל-אביב, תל-אביב, 2006, עמ' 23.
- 27 לעיון בסעיפים אלה ראו אמנת האו"ם:  
<http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>;  
<http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml>.
- 28 "מבצע עמוד ענן", אתר משרד החוץ, 14 בנובמבר 2012,  
[http://www.mfa.gov.il/MFAHeb/Israel\\_Policy/Operation\\_Pillar\\_of\\_Defense\\_141112.htm](http://www.mfa.gov.il/MFAHeb/Israel_Policy/Operation_Pillar_of_Defense_141112.htm).
- 29 אסף גבור, אחיקם משה דוד, אורי בינדר, אבי אשכנזי, "אחמד ג'עברי חוסל: מבצע עמוד ענן יצא לדרך", **מעריב NRG**, 14 בנובמבר 2012,  
<http://www.nrg.co.il/online/1/ART2/415/591.html>.
- 30 דברי ברק אובמה על זכותה של ישראל להגנה עצמית:  
<http://www.israelandstuff.com/obama-discussed-details-of-operation-pillar-of-defense-with-netanyahu-on-friday>;  
איתמר לוי, "האיחוד האירופי: לישראל זכות להגנה עצמית", News1, 19 בנובמבר 2012,  
<http://www.news1.co.il/Archive/001-D-314635-00.html>.
- 31 בן נפתלי ושני, **המשפט הבינלאומי בין מלחמה ושלום**, עמ' 82.
- 32 ראו הסנקציות שהוטלו על הפלסטינים בעקבות ירי הרקטות לעבר ישראל בעת ביקורו של נשיא ארצות הברית, ברק אובמה, במארכ 2013: צמצום אזור הדיג המותר לפלסטינים משישה מייל מהחוף לשלושה מייל מהחוף וסגירתו של מעבר כרם שלום לתנועת סחורות לשטח רצועת עזה. "צה"ל מגיב על ירי הרקטות הבוקר: הדיג יוגבל לתחום שהיה לפני עמוד ענן", חדשות 2, 21 במארכ 2013,  
<http://www.mako.co.il/news-military/security/Article-419e4e0f95e8d31004.htm>.
- 33 ראו דברי שגריר ישראל לאו"ם, רון פרושאור, באיגרת ששיגר למועצת הביטחון ולמזכ"ל האו"ם, בה ביקש מן המועצה לגנות את ירי הרקטות מכיוון רצועת עזה לעבר ישראל בסיוע חופשת הפסח: יצחק בן חורין, "שגריר ישראל לאו"ם: על מועצת הביטחון לגנות את ירי הרקטות", Ynet, 5 באפריל 2013,  
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4364311,00.html>.
- 34 אמיר בוחבוט, "כיפת ברזל זיהתה שיגורים מסיני אך לא יירטה", וואלה, 17 באפריל 2013,  
<http://news.walla.co.il/?w=/551/2633842>.
- 35 נרי ברנר, "מטח רקטות: פצוע בינוני במפעל בשער הנגב", Ynet, 23 ביוני 2012,  
<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4246070,00.html>.
- 36 על פי חברת BDI, עלות מבצע "עמוד ענן" למשק הישראלי עומדת על כ-1.1 מיליארד שקל בשבוע: <http://www.themarket.com/news/1.1867734>.
- 37 שפיר, "לקחים מהפעלת 'כיפת ברזל'", עמ' 70.
- 38 ראיון המחברת עם גורם במשרד הביטחון, 16 בינואר 2013.
- 39 דובר צה"ל, **השתנות פני המערכה: אתגר נשק תלול המסלול ומערך ההגנה האקטיבית של מדינת ישראל**, ענף מחקר אסטרטגי ויזמות דובר צה"ל, ינואר 2011, עמ' 5.
- 40 מבדיקה שנערכה על ידי הארגון If Americans Knew עולה כי מאז 1955 ועד 2013 התקבלו באו"ם לפחות 77 החלטות גינוי נגד פעולות ישראליות בהקשר לנושא הפלסטיני ורק החלטת גינוי אחת נגד הפלסטינים: <http://www.ifamericansknew.org/stats/un.html>.

- 41 ראו דברי שגריר ישראל לאו"ם, רון פרושאור, טרם מבצע "עמוד ענן", בדבר שתיקתה של מועצת הביטחון אל מול הירי המסיבי של רקטות לעבר ישראל: משלחת ישראל לאו"ם, "דברי שגריר ישראל לאו"ם במועצת הביטחון בדיון חירום בעקבות ההסלמה בדרום", אתר משרד החוץ, 14 בנובמבר 2012, [http://www.mfa.gov.il/MFAHeb/Diplomatic+updates/Events/Remarks\\_by\\_Ron\\_Prossor+-\\_Security\\_Council\\_emergency\\_meeting\\_141112.htm?DisplayMode=print](http://www.mfa.gov.il/MFAHeb/Diplomatic+updates/Events/Remarks_by_Ron_Prossor+-_Security_Council_emergency_meeting_141112.htm?DisplayMode=print)
- 42 למשל, התקפות חיל האוויר על מתקני טרור באזור בית להיא ועזה עקב שיגור רקטות לעבר ישראל באפריל 2013: רוני דניאל, "לראשונה מזה חצי שנה: צה"ל תקף בעזה", חדשות 2, 3 באפריל 2013, <http://www.mako.co.il/news-military/security/Article-fa4bc66dd8ccd31004.htm&sCh=31750a2610f26110&pId=2082585621>.
- 43 דובר צה"ל, **השתנות פני המערכה: אתגר נשק תלול המסלול ומערך ההגנה האקטיבית של מדינת ישראל**, ענף מחקר אסטרטגי ויזמות דובר צה"ל, ינואר 2011, עמ' 20.
- 44 "מבצע עמוד ענן", אתר משרד החוץ, 14 בנובמבר 2012.
- 45 "הותקפה חוליית מחבלים שביצעה ירי רקטות לעבר ישראל", אתר צה"ל, 14 באוקטובר 2012, <http://www.idf.il/1133-17296-he/Dover.aspx>.
- 46 נכון לשנת 2012, ליותר משבעים אחוזים מאוכלוסי מדינת ישראל היה מרחב מוגן כלשהו לשהות בו בזמן מתקפה: <http://www.ynet.co.il/home/0,7340,L-3076-18039-31221738,00.html>
- 47 שירות הביטחון הכללי, **סיכום שנתי 2012 – נתונים ומגמות בטרור ומענה הסיכול**, אתר השב"כ, פורטל הטרור, 2012, <http://www.shabak.gov.il/publications/study/Pages/summary2012.aspx>.
- 48 "נתוני בצלם: היקף הפגיעה באזרחים גדל משמעותית במחצית השנייה של מבצע 'עמוד ענן'", אתר בצלם, 8 במאי 2013, [http://www.btselem.org/hebrew/press\\_releases/20130509\\_pillar\\_of\\_defense\\_report;ניסן, "עמוד ענן" – המספרים: זה היקף הנזק שצה"ל גרם לחמאס](http://www.btselem.org/hebrew/press_releases/20130509_pillar_of_defense_report;ניסן, 'עמוד ענן' – המספרים: זה היקף הנזק שצה).
- 49 בעת מבצע "עמוד ענן", ולמרות השימוש ב"כיפת ברזל", נהרגו שישה ישראלים ונפצעו כ-270. 58 רקטות נפלו בשטחים בנויים (נתון המעיד על כך שאם אזרחי ישראל לא היו נשמעים להוראות פיקוד העורף ונכנסים למרחב מוגן בעת הישמע אזעקה, האבידות בצד הישראלי היו עלולות להיות גדולות הרבה יותר): שירות הביטחון הכללי, **סיכום שנתי 2012 – נתונים ומגמות בטרור ומענה הסיכול**; ניסן "עמוד ענן" – המספרים: זה היקף הנזק שצה"ל גרם לחמאס".
- 50 מדברי נתניהו בפני חבר הנאמנים של הסוכנות היהודית, פברואר 2013: <http://antisemitism.org.il/article/77534/%D7%A0%D7%AA%D7%A0%D7%99%D7%94%D7%95-%D7%93%D7%94-%D7%9C%D7%92%D7%99%D7%98%D7%99%D7%9E%D7%A6%D7%99%D7%94-%D7%A9%D7%9C-%D7%99%D7%A9%D7%A8%D7%90%D7%9C-%D7%94%D7%99%D7%90-%D7%90%D7%97%D7%AA-%D7%9E%D7%94%D7%9B%D7%A9%D7%9C%D7%99%D7%9D-%D7%94%D7%9E%D7%95%D7%A1%D7%A8%D7%99%D7%99%D7%9D-%D7%94%D7%92%D7%93%D7%95%D7%9C%D7%99%D7%9D-%D7%A9%D7%9C-%D7%96%D7%9E%D7%A0%D7%A0%D7%95>
- 51 הצלחה במקרה זה, משמעותה הרתעת האויב לטווח ארוך, צמצום הנזק שיכול ארגון הטרור לגרום לאזרחים ולרכוש והחזרת השקט על כנו לתקופה ארוכה.
- 52 וולצר, **מלחמות צודקות ולא צודקות**, עמ' 29.
- 53 ראו דברי הנשיא אובמה בעד פעולה ישראלית, אך נגד כניסה קרקעית לרצועת עזה:

שי בן ארי, "אובמה נגד מבצע קרקעי בעזה: 'עדיף בלי'", חדשות 2, 18 בנובמבר 2012,

<http://www.mako.co.il/news-military/israel/Article-eceffb77da31b31004.htm>

54 "סקר CNN: רוב האמריקנים תומכים במבצע 'עמוד ענן'", Ynet, 19 בנובמבר 2012,

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4308639,00.html>.

Mark Thompson, "Iron Dome: A Missile Shield That Works", *Time US*, October 19, 55

2012, <http://nation.time.com/2012/11/19/iron-dome-a-missile-shield-that-works/>.